

VADOVĖLIO RANKRAŠČIO TURINIO RECENZIJĄ

I. Informacija apie vadovėlio rankraštį

Autorės Raisa Melnikova ir Agnė Lastauskienė parengė naują etikos vadovėlio rankraštį: *Prasmės ieškojimai ir atradimai. Etika 9 klasei* (Vilnius, Tyto alba, 2010, 219 psl.).

Vadovėlio paskirtis – padėti mokiniams siekti atnaujintoje etikos bendrojoje programoje (2008) apibrėžtų ugdymo(-si) uždavinių ir rezultatų, t. y. kurtis vertybinių nuostatų sistemą, igyti reikiamų etikos žinių ir supratimo, plėtoti gebėjimus mąstyti, dialogiškai bendrauti, kurti pozityvius ir atsakingus santykius su kitais, ieškoti atsakymų į rūpimus egzistencinius prasmės klausimus.

Naujojo vadovėlio *Prasmės ieškojimai ir atradimai. Etika 9 klasei* privalumas yra tas, kad jis atsirado ne kaip pavienis kūrybinis produktas, o yra tęstinis leidinys autorių rengiamos naujos etikos vadovėlių komplektų serijos, skirtos 5-10 klasių mokiniams. Džiugina tai, kad Lietuvos bendrojo lavinimo mokykloms kuriama nuosekli *etikos didaktikos priemonių sistema*, orientuota į mokinių racionalaus etinio mąstymo ir dorinio sąmoningumo ugdymą(-si). Tai iš tiesų didžiulis autorinis darbas, o iki šiol turėjome skirtingomis koncepcijomis ir idėjomis pagrįstą gana eklektišką pavienių užsienio ir lietuvių autorių vadovėlių 5-10 klasėms įvairovę. Šį vadovėlį devintokams papildys kitas Raisos Melnikovos ir Agnės Lastauskienės etikos vadovėlis dešimtos klasės mokiniams. Minėtų autorių vadovėliai formuoja sudėtingesnę etikos dalyko sampratą nei „kasdieniai pokalbiai apie gyvenimą“ ir palaipsniui motyvuoja mokinius samprotauti ir domėtis etikos problemomis, rengia aukštesnės pakopos filosofinės etikos mokymuisi pagal vidurinio ugdymo programą ir profesorių Jūratės Baranovos ir Tomo Sodeikos vadovėlius 11-12 klasėms.

Vadovėlio rankraštis iš esmės atitinka savo paskirtį ir pagrindinius vadovėlio kokybei keliamus reikalavimus. Turinys yra pritaikytas devintokams, atspindi jų gyvenimo ir mokymosi patirtį. Bendraamžiai vadovėlyje išsako savo etinius samprotavimus beveik kiekviena nagrinėjama tema, jų mintys iš tiesų įdomios ir nebanalios. Mokiniai reiškia pozityvias etines nuostatas ir mintis. Vadovėlio metodika aiški ir apgalvota – tai padeda mokytojui modeliuoti etikos mokymosi procesą negaištant daug laiko detaliam trumpalaikių planų rengimui. Kiekviena tema turi aiškią struktūrą: motyvuojančią mokinius įžangą – *I. Norime sužinoti, Tai įdomu*; mąstymą skatinančią temos plėtojimą – *II. Nagrinėjame*; refleksiją skatinančią pabaigą – *III. Išvados ir apibendrinimas*. Tai nėra chrestomatinių pobūdžio tekstų rinkinys, o vadovėlis tikraja šio žodžio prasme – keliantis pamokos uždavinius (*Išsiaiškinsime*), modeliuojantis kryptingą mokymosi procesą pamokoje (*Pasikalbėkime, Pamąstykite ir atsakykite į klausimus, Temos suvokimo klausimai ir užduotys*) ir pabaigoje skatinantis mokinį padaryti išvadą, ko išmoko (*Išsiaiškinome*), nepamirštant *Namų darbo* užduoties. Skyrių pabaigoje pateikiamos pamokų ciklo įsivertinimo užduotys – testai. Vadovėlyje atsispindi universalus – humanistinis, filosofinis – požiūris į žmogų, peržengiantis atskiros tautos, valstybės, rasės, grupės ar lyties ribas – tai etika kiekvienam ir visiems. Demokratijos vertybės akivaizdžiai atsispindi trečiojo skyriaus temose: *Teisingumo klausimas, Lygios galimybės, Atsakomybė, Holokaustas, Demokratijos vertybės*. Nešališkumo nuostatą ir teisę išpažinti savo tikėjimą skatina ketvirtojo skyriaus temos: *Judaizmas, Krikščionybė, Islamas, Budizmas*.

Naujojo vadovėlio turinys **atitinka atnaujintą Pagrindinio ugdymo bendrąją etikos programą** (2008): išsamiai plėtojamos ir konkretizuojamos *AŠ-AŠ, AŠ-TU, AŠ-MES* ir *AŠ-TAI* santykių temos, pateikiama medžiaga paranki siekti šioje programoje apibrėžtų mokinių pasiekimų. Vadovėlis devintokams *Prasmės ieškojimai ir atradimai* plėtoja mokinių žinias, gebėjimus ir nuostatas keturiuose esminėse veiklos srityse pagal etikos bendrąją programą:

I SKYRIUS. Saviugda ir savisauga: Aš-Asmuo – tai ugdymo(si) veikla, nukreipta į mokinio savistabą, saviugdą, tapatumo, autoritetų ir pašaukimo paiešką, sąžinės ugdymąsi.

Kopija tikra: Ekspertinio vertinimo skyriaus metodiniuke Natalija Dikencionyte diti

II SKYRIUS. Dialoginis bendravimas: Aš–Tu – tai ugdomoji veikla, skatinanti mokinių dėmesį ir pagarbą kitam, kitaip jaučiančiam ir maistančiam, supratimą ir meilę, saugų bendravimą virtualioje erdveje, džiaugsmą ne tik dėl savo, bet ir kitų gyvenimo sėkmės ir laimės.

III SKYRIUS. Socialiniai santykiai: Aš–Mes – tai mokymasis būti ir veikti kartu su įvairiais žmonėmis, vadovautis teisingumo, lygių galimybių, atsakomybės principais, puoselėti demokratijos vertybes, taikiai nediskriminuojant kitų spręsti problemas, suprasti etikos principų svarbą politikoje.

IV SKYRIUS. Santykis su pasauliu: Aš–Tai veikla skatina mokinius domėtis ir rūpintis mus supančiu pasauliu, ieškoti atsakymų į gyvenimo prasmės klausimus, apmąstyti ir vertinti savo laiką, religijos ir kultūros reiškinius globalizacijos kontekste, branginti gyvybę ir spręsti vartojimo, žalingų įpročių prevencijos ir gamtos saugos problemas.

Pateiksime pavyzdžių lentelėje, kaip temos gali būti pritaikytos atitinkamų etinių nuostatų ugdymui(si):

Pagrindinio ugdymo etikos programa (2008)		Vadovėlio turinys
Ugdomoji sritis	Mokinių pasiekimai: 9-10 klasės	Pritaikytos temos
<i>Saviugda ir savisauga: Aš-Asmuo</i>	Ugdomos nuostatos: 1. Siekti išskirtinumo, būti panašiam į idealizuojamas asmenybes.	1.3. Savojo „aš“ paieška
	2. Saviugdą procese tapti laisvam ir atsakingam.	1.5. Laisvas pasirinkimas ir atsakomybė
	3. Vadovautis savo sąžine ir moralinėmis vertybėmis.	1.6. Sąžinės reikšmė 1.7. Sąžinės veiksmingumas
	4. Įvertinti, kokią įtaką man daro autoritetai ir kiek stengiuosi būti autoritetas kitiems.	1.8. Autoriteto įtaka
	5. Pasitikėti savo gebėjimais mokytis ir ieškoti savojo pašaukimo.	1.9. Mokytis ir suprasti savo pašaukimą 1.10. Ieškoti savo pašaukimo
<i>Dialoginis bendravimas Aš-Tu</i>	Ugdomos nuostatos: 1. Padėti kitam įveikti vienišumą ir netektį.	2.1. Tiesiu pagalbos ranką 2.2. Kartu išverti lengviau
	2. Suprasti draugystės vertę ir ją branginti.	2.3. Draugystė ir bičiulystė
	3. Saugiai naudotis internetu ir bendravimo virtualioje aplinkoje priemonėmis.	2.4. Bendravimas virtualiojoje erdveje 2.5. Saugus bendravimas internete
	4. Pagarbiai žvelgti į kitos lyties bendraamžius ir kritiškai vertinti su lytiškumu susijusius stereotipinius įvaizdžius.	2.6. Pagarbus požiūris ir elgesys
	5. Suvokti ištikimybės svarbą meilės požiūriu ir atsakomybę už nesantuokinius intymius santykius.	2.8. Išrinktoji meilė
<i>Socialiniai santykiai: Aš-Mes</i>	Ugdomos nuostatos: 1. Pripažinti lygių galimybių ir teisių įgyvendinimo svarbą.	3.2. Lygios galimybės

Kopija kra: S. M.

	2. Jausti bendrą atsakomybę už savo tautos vertybes, gerbti kitas tautas ir kultūras.	3.3. Atsakomybė ne tik už save
	3. Krištiškai vertinti prievartą kaip būdą spręsti problemas.	3.4. Holokaustas
	4. Pripažinti demokratijos vertybių svarbą Lietuvos valstybei.	3.5. Demokratijos vertybės
	5. Vadovaujantis etikos principais, suvokti moralios politikos svarbą pilietinėje visuomenėje.	3.6. Etikos principai politikoje
<i>Santykis su pasauliu: Aš-Tai</i>	Ugdomos nuostatos: 1. Ieškoti savo gyvenimo prasmės, suvokti mokymosi ir asmeninio dalyvavimo kultūros kūrimo procese prasmę.	4.1. Laikas dirbti ir laikas ilsėtis 4.2. Gyvenimo prasmės paieška 4.12. Gyvenimo sėkmė ir laimė
	2. Toleruoti skirtingas religines tradicijas.	4.3. Judaizmas 4.4. Krikščionybė 4.5. Islamas 4.6. Budizmas
	3. Vertinti populiariosios kultūros pozityvius ir profesionalius aspektus ir išvelgti galimas paviršutiniškumo apraiškas.	4.7. Populiarioji kultūra 4.8. Vartotojiškumas
	4. Įsitikinti globalių problemų aktualumu kasdienybėje.	4.9. Globalizacija
	5. Saugoti gyvybę, netoleruoti žalingų įpročių ir nepradėti naujos gyvybės, kol nesi pajėgus būti atsakingas tėvas (motina).	4.10. Pirmiausia nepakenkti 4.11. Netoleruoti žalingų įpročių

Komentaras: Kaip matyti iš šios lentelės, kai kurios temos ir problemos dubliuojasi (pvz., 1.6-1.7; 1.9-1.10; 2.4-2.5), todėl dar labiau galėtų būti sutrumpintos ir apjungtos, jeigu turinio apimtis susidaro šiek tiek per didelė. Daugiausia dėmesio skiriama santykio su pasauliu *Aš ir Tai* problematikai, o kiek mažiau – socialiniams santykiams *Aš-Mes* nagrinėti.

„*Tai vadovėlis, padėsiantis jums ieškoti prasmės*“ – teigiama *Autorių žodyje* knygos pradžioje. – „*Remdamiesi vadovėliu, jūs aptarsite skirtingą požiūrį į žmogaus gyvenimo prasmę, laisvę, svarstysite socialines problemas, globalizacijos ir informacinių technologijų lemiamus mūsų visuomenės gyvenimo pokyčius*“.

Jei mokiniai anksčiau mokėsi etikos pagal R. Melnikovos ir A. Lastakauskienės parengtas mokymo priemones (5-6, 7, 8 klasei) ir nagrinėjo etikos idėjas, jie ir devintoje klasėje **toliau mokysis mąstyti, bendrauti ir gyventi pagal etikos principus**, suvokti jų reikšmę ir prasmę: *išminties, gero charakterio, sąžiningumo, draugiškumo, pagarbos, ištikimybės, teisingumo, demokratijos, lygių galimybių, teisių ir pareigų, atsakomybės, solidarumo, tolerancijos, darbštumo, kritiškumo, gamtosaugos* ir kt. Vadovėlis gali būti įdomus ne tik dirbant per pamokas, bet ir skatinti mokinius mąstyti ir mokytis savarankiškai, ieškoti informacijos šaltinių, atlikti namų darbų užduotis.

Kiekviename paragrafe/pamokoje **pateikiama nemažai klausimų ir užduočių diskusijai**: *Pasikalbėkime, Pamąstykite ir atsakykite į klausimus, Pakomentuokite (patarles, filosofų ar bendraamžių mintis), Temos suvokimo klausimai ir užduotys, Susiskirstykite į grupes ir padiskutuokite tema...* Šios veiklos skatina mokinius pamokoje kritiškai mąstyti, spręsti problemas, diskutuoti, kūrybiškai dirbti ir pan. Vis dėlto kai kurie klausimai mokiniams *pernelyg asmeniškai*, todėl mokytojo turėtų būti parinkti ir užduoti itin taktiškai, individualiai. Būtų puiku, jei

Kopija libro: J. H.

bendraamžių mintys atspindėtų įvairias etines pozicijas ir skatintų debatus: optimistų, realistų, stoikų, skeptikų, pragmatikų ir pan. Tai dar labiau padėtų mokiniams ugdytis kritinio mąstymo ir problemų sprendimo gebėjimus. O dabar bendraamžių samprotavimai – *pernelyg vienpusiški teiginiai*, gali susidaryti išpūdis, jog šios mintys – „moksliukų“, „optimistų“, „idealistų“, nemąstančių apie realias problemas, kritines gyvenimo situacijas ir dilemas jaunuolių.

Įvairaus sudėtingumo tekstai ir užduotys dirbant su vadovėliu *Prasmės ieškojimai ir atradimai. Etika 9 klasei suteikia mokytojams nemažai galimybių diferencijuoti mokymą*, t.y. pritaikyti medžiagą skirtingiems mokinių poreikiams ir mokymo(si) stiliams. Tai nėra lengvas uždavinys: derinti *akademini* mokymo(si) stilių ir *aktyvų mokymąsi bendradarbiaujant*, ne vien teoriškai samprotauti apie etikos principus, bet ir spręsti praktines gyvenimo problemas, ugdyti (pagal I. Kantą) ne tik „grynojo proto“, bet ir „praktinio proto“ gebėjimus, loginį mąstymą ir kūrybingumą, socialinius ir emocinius gebėjimus. Smalsius ir mąstančius akademinių polinknių mokinius, galbūt, sudomins enciklopedinis skyrelis *Tai įdomu*, nebaigtos mintys, filosofinių tekstų ištraukos, mąstytojų citatos, loginių argumentų ir informacijos taikant IT priemones paieška, schemų, lentelių braižymas ir pan. Humanitarinių gebėjimų mokiniams siūloma interpretuoti literatūrinius-grožinius tekstus, kurti esė, rašyti rašinėlius, komentuoti mąstytojų citatas etiniu požiūriu ir kt. Meninio stiliaus kūrybingiems mokiniams įdomios užduotys interpretuoti dailės kūrinių reprodukcijas, sukurti vaidinimą, nupiešti asociacijas ir pan. Taigi vadovėlis turiningas ir pasižymi medžiagos ir užduočių įvairove.

Kiekvienoje temoje išskiriamos **svarbiausios sąvokos ir jų paaiškinamai** – apibrėžimai, kurie pakankami trumpi ir aiškūs. Dalykiniu požiūriu akivaizdi autorių kompetencija, kuri atsispindi parenkant tekstus ir apibrėžiant etines sąvokas. Autorės remiasi žodynais, enciklopedijomis, specialia – filosofine, psichologine – literatūra. Tačiau *per didelę sąvokų gausa* naujajame vadovėlyje reikalauja ir etikos mokytojų būti kompetentingais specialistais, apgalvoti ir atrinkti *tik keletą svarbiausių sąvokų*, kurias turi žinoti mokiniai devintoje klaseje ir nagrinėti tik tas, kurios logiškai susijusios su tema, vadovautis dalyko logika, o ne mokytis atmintinai visų nežinomų tarptautinių žodžių, paminėtų tekstuose. Konkrečių pastabų, kokių sąvokų atsisakyti pateikiau autorėms šio vadovėlio rankraštyje.

Vadovėlio žodiniai **tekstai glausti, logiški, atitinkantys taisyklingos kalbos reikalavimus**. Nepastebėta loginių netikslumų ar klaidų. Tekstai pakankamai informatyvūs, parinkti remiantis naujausiais informacijos ir interneto šaltiniais bei neprarandančiomis aktualumo klasikų knygomis. Svarbu, kad visa ši specialiai mokymuisi atrinkta, susisteminta, integruota ir pritaikyta medžiaga *skatintų mokinių susidomėjimą ir norą pažinti, mokytis* etikos, padėtų įgyti būtinų žinių ir ugdytis visapusi moralės supratimą, teiktų mokiniams aktualią informaciją ir nuorodas į kitus žinių šaltinius. Reikėtų papildyti vadovėlio gale pateiktą literatūros sąrašą visų cituojamų šaltinių nuorodomis.

Vadovėlyje **skoningai ir tematiškai parinktos iliustracijos** – Renesanso dailininkų XV a. (K. Krivelio, J. van Eiko, F. del Koso, H. Boscho, Mikelandželo), XVI a. (P. Breigelio, A. Diurerio, M. S. Meistro, H. Holbeino jaunesniojo), taip pat XIX a. tapytojų (Ž. O. D. Engro, O. Renuaro, P. Klé, V. van Gogo, Jano Toropo, P. de Savano, K. Moné, A. Modiljanio, U. Bočonio, D. P. da Volpedo P. Sezano, A. M. Mucho, D. E. Milejaus, H. B. Gryno), XX a. lietuvių menininkų (K. Malevičiaus, M. K. Čiurlionio). Šios kūrinių reprodukcijos plėtoja mokinių kultūrinį akiratį, ugdo meninį skonį. Tačiau lyginant su tekstų apimtimi – iliustracijų mažoka, vadovėlį galėtų labiau pagyvinti *nuotraukos*, kurios atspindėtų šiuolaikinių XXI a. kontekstą ir konkrečias situacijas iš jaunuolių gyvenimo. Mokiniais, pripratusiems prie reklamų ir vaizdų įvairovės, vizualinis tekstas dažnai turi didesnę poveikį nei žodinis.

Vienas iš svarbių, bet problemiškų aspektų etikos mokymo procese yra *vertinimas ir įsivertinimas*, kadangi etikos pasiekimai ir pažanga sunkiai stebima arba pamatuojama. Todėl vienas iš šio vadovėlio privalumų yra tas, kad mokiniams **sudaromos galimybės gauti grįžtamąjį ryšį ir įsivertinti**. Kiekvienos pamokos/paragrafo pabaigoje skatinama *refleksija*: prisiminti, koks

Kopija tikra: D/M

buvo pamokos uždavinys (IŠSIAIŠKINSIME...) ir padaryti išvadą: ką IŠSIAIŠKINOME... – mokiniai turi užbaigti sakinį. Tokiu būdu tikrinamas supratimas. O kiekvieno skyriaus/pamokų ciklo pabaigoje pateikiamas *įsivertinimo testas*, skirtas padėti mokiniams įtvirtinti įgytas žinias ir gebėjimus, patikrinti, kaip jie gebės pritaikyti, ko išmoko nūdienos gyvenimo praktikoje. Knygos pabaigoje pateikiama instrukcija, kaip įsivertinti atsakymus – surinktus taškus ir apibendrinti rezultatus. Vis dėlto šie diagnostiniai testai *nėra patikimi* mokinių pasiekimų įvertinimo būdai, kadangi labai sudėtinga parengti tokius patikimus, standartizuotus testus, reikia išmanyti testų teorijas ir klausimynų sudarymo metodikas, taikyti statistinius metodus. Diagnostinis mokinių gebėjimų vertinimas etikos pamokose lieka sudėtingas mokytojo uždavinys.

Išvada:

Raisos Melnikovos ir Agnės Lastauskienės etikos vadovėlio rankraštis *Prasmės ieškojimai ir atradimai. Etika 9 klasei* parengtas tinkamai. Vadovėlis atitinka „Mokyklų aprūpinimo bendrojo lavinimo dalykų vadovėliais ir mokymo priemonėmis tvarkos aprašo“ (Žin., 2009, Nr. 61-2450) penktame punkte nurodytus reikalavimus.

Vadovėlis naudingas mokytojui tuo, kad turi aiškiai suplanuotą metodinę sąrangą ir papildomas metodines ir mokymo priemones, kurios sudaro komplektą: mokytojo knygą ir pratybų sąsiuvinį.

Vilija Zeliankienė

2010 02 11

*Kopija tikra: Ekspertinio vertinimo
skyriaus metodiniame Natalija
Dikoriute Ditu*